

Werkboek cursus Fair & Green Deal 2012: Voor een duurzame en solidaire weg uit de crises

Inhoud

Beschrijving algemeen (2)

Sessie 1: Achtergronden, denkwijze en algemene doelstellingen van de F&GD (3)

Sessie 2: Economische sturingsinstrumenten (5)

Sessie 3: Welvaart en welzijn eerlijk meten (8)

Sessie 4: Werkgelegenheid, inkomens- en investeringsbeleid (10)

Sessie 5: Vredesbeleid en conflictbeheersing (12)

Sessie 6: Hervorming van het financiële bestel (13)

Sessie 7: Bevolkingsbeleid (15)

Sessie 8: Mondiale herverdeling en wereldhandel (16)

Sessie 9: Mogelijke veranderingsstrategieën (19)

Overige gegevens (21)

Bijlage: Overige documentatie (23)

Beschrijving algemeen

Titel: Fair & Green Deal: Voor een duurzame en solidaire weg uit de crises

Docenten: Francine Mestrum, Ward Bosmans, Greetje Witte-Rang, Jan Juffermans, Rens van Tilburg, Bart de Boer, John Huige, Christiaan Hogenhuis, Paul Metz, Ted van Hees, Gerrit Stegehuis¹

Beschrijving:

Eind 2009 hebben enkele tientallen landelijke organisaties elkaar gevonden in de Alliantie Fair&Green Deal (F&GD). Het gelijknamige manifest F&GD is een oproep tot erkenning van de urgente noodzaak van structurele economische hervormingen. Die noodzaak is gelegen in de mondiale en ingrijpende ecologische en sociale crises van dit moment. Deze worden veroorzaakt door onder meer de overbelasting van de aarde en de alsmaar verslechterende mondiale inkomensverdeling. Aan dit manifest zijn zeven hoofdstukken gekoppeld die mogelijke maatregelen bevatten om te komen tot een duurzame en solidaire economie (DSE). Voor meer informatie, zie www.PlatformDSE.org en <http://www.alliantiefairgreendeal.org/>.

Deze cursus is bedoeld als een inservice training voor kaderleden uit sociale bewegingen en NGO's die zijn aangesloten bij de Alliantie F&GD en voor overige belangstellenden. Zij is gericht op bevordering van de economische deskundigheid opdat de cursisten na afloop inhoudelijk in staat zijn zelfstandig activiteiten van beleidsontwikkeling, vorming en bewustwording op dit gebied te realiseren. Doel is inzicht te ontwikkelen in de achtergronden, inhouden en mogelijkheden van realisatie van voorstellen van beleid richting DSE.

De cursus omvat negen wekelijkse sessies van twee uur. Zij begint met een sessie over de achtergronden, denkwijze en algemene doelstellingen van de F&GD. Vervolgens worden gedurende zeven sessies de zeven hoofdstukken van voorstellen behandeld. De cursus wordt afgesloten met een sessie over mogelijke te volgen veranderingsstrategieën. Voor deze sessie bereiden de deelnemers een *position paper* voor.

Ten behoeve van de cursus wordt een documentatie samengesteld. Deze wordt digitaal ter beschikking gesteld. Het is de bedoeling dat de deelnemers de wekelijkse sessies voorbereiden met behulp van deze documentatie zoals aangegeven is per sessie. Aan het einde van dit werkboek wordt nog aanvullende documentatie beschikbaar gesteld, om een breder beeld te geven van wat er aan literatuur beschikbaar is. De bijeenkomsten beginnen met het door de docenten aangeven, op basis van tevoren door de deelnemers geformuleerde vragen, van enkele hoofdlijnen van het te behandelen thema. Vervolgens worden de bij de cursisten levende vraagpunten successievelijk behandeld.

¹ Gerrit Stegehuis is aanwezig bij alle sessies

Sessie 1: Achtergronden, denkwijze en algemene doelstellingen van de F&GD

Docent: John Huige

De eerste sessie is bedoeld om meer zicht te krijgen op de achtergronden en doelstellingen van de Fair&Green Deal.

In 2006 namen enkele personen verbonden aan enkele landelijke organisaties en instellingen het initiatief tot een petitie aan de Tweede Kamer over de ontwikkeling van een duurzame en solidaire manier van economisch rekenen. Berekeningen waarin mens- en natuurwaarden centraal staan en niet (alleen) de geldeconomie. Deze petitie ondervond veel weerklank onder politici, economen en anderen (zie www.globalalternatives.nl). De initiatiefnemers tot deze petitie verenigden zich in het Platform Duurzame en Solidaire Economie (zie www.PlatformDSE.org). Daaraan namen ook vertegenwoordigers van Vlaamse organisaties deel.

In vervolg op de petitie vond in 2008 in Tilburg een grote conferentie plaats die resulteerde in de Verklaring van Tilburg. Daarin werd opgeroepen tot vergaande en structurele economische veranderingen vanwege de grote en groeiende urgentie van de aanpak van mondiale sociale en ecologische problematieken. In 2009 leidde een tweede conferentie tot het Appèl van Antwerpen waarin het op herstel van de BBP-groei gerichte beleid werd bekritiseerd en de noodzaak van een samenhangend structureel en mondiaal transitiebeleid werd beklemtoond.

In 2009 nam het het Platform het initiatief tot een breed overleg met Nederlandse organisaties. Dit leidde tot de vorming van de Alliantie Fair & Green Deal, ‘voor een duurzame en solidaire weg uit de crises’ (zie www.alliantiefairgreendeal.org). De daarbij vastgestelde Fair&Green Deal vormt het vertrekpunt van deze cursus.

Al deze teksten zijn te vinden in de bijlagen van het boekje ‘Plan voor een duurzame en solidaire economie’, dat bij het begin van de cursus wordt uitgereikt.

Documentatie:

A De toekomstvisies zijn vastgelegd in twee basisdocumenten:

- *) Platform DSE: Verklaring van Tilburg (2 pagina's)
- *) Alliantie FGD: Fair&Green Deal (16)

B Deze visies komen voort uit ongerustheid over mondiale problemen van urgente sociale en ecologische aard. De volgende documenten bevatten kernachtige beschrijvingen van deze problematieken.

- *) UNDP: The state of human development (34)
- *) WNF: Living planet report (20)
- *) IPCC: Climate change 2007 (8)

C Daarbij wordt uitgegaan van de samenhang, de mondialiteit en de structurele aard van deze problematieken:

- *) Bob Goudzwaard: Notitie over de samenhang van wereldproblemen (3)
- *) Hans Opschoor: Internationale aspecten in de nieuwe new deal (9)
- *) Platform DSE: Systeemverandering(4)

D Er zijn verschillende voorbeelden van mogelijke alternatieve economische systemen. Een overzicht daarvan is te vinden in:

*) Biba Schoenmaker: Alternatieve economische systemen(72)

E Voorbeelden van meer geoperationaliseerde vormen van alternatieve economie:

*) Lester Brown: Can We Mobilize Fast Enough? (16)

*) Tim Jackson: Steps towards a sustainable economy (7)

Sessie 2: Economische sturingsinstrumenten

Docent: Paul Metz

Strekking en onderwerpen genoemd in de F&GD:

Om een ombouw in de richting van duurzaamheid en solidariteit te bewerkstelligen, zullen we over voldoende instrumenten moeten beschikken die ervoor zorgen dat de economie blijvend in die richting wordt gestuurd. Dan hebben we het over een **beleid** van passende belastingen, stimulansen en ontmoedigingen, quoterings, monitoring en voorlichting, gericht op een verschuiving van materiële naar immateriële consumptie, verbetering van de mondiale Ecologische Voetafdruk en een eerlijker verdeling onder alle burgers. De Noordelijke landen dragen hiervoor de eerste verantwoordelijkheid, vanwege hun opgebouwde ‘ecologische schuld’, hun grote technologische mogelijkheden en hun grote economische kracht en handelsoverschot.

Bij een passend stelsel van sturingsinstrumenten denken we bijvoorbeeld aan:

A. Hervorming van het **systeem van belastingen**, zoals:

- zowel in nationaal als Europees verband verschuift de belastingheffing drastisch van belasting op arbeid naar een belasting op alle aan de natuur onttrokken waarden (BOW).
- dit kan worden ingeleid met bijvoorbeeld de invoering van een *footprinttax* en een koolstofheffing;
- in dit kader past ook een Btw-verlaging voor duurzamer voortgebrachte goederen en diensten;
- beëindiging van belastingparadijzen en andere faciliteiten voor transnationale belastingontwijking;
- rechtvaardiger verdeling van inkomens door hogere inkomens zwaarder te belasten; op termijn op mondiale schaal doorgevoerd;
- belastingen op het mondiale kapitaalverkeer (zoals de Tobintax) en andere vormen van wereldwijde belastingheffing, waarmee de middelen voor het uitvoeren van mondiale programma's voor armoedebestrijding en milieubehoud worden verruimd;
- voorstellen om te komen tot een *Global Tax Authority* in VN-verband.

B. Internationale, nationale en regionale **quoting en stringente verbodsbepalingen**

Dit kan dienen als ondersteuning van de belastingverschuivingen onder A. Deze quoting en verbodsbepalingen kunnen specifiek worden gericht op:

- snelle verlaging van de uitstoot van CO₂;
- rechtvaardige verdeling van de natuurlijke hulpbronnen (fossiele brandstoffen, tropisch hout, visgronden, niet-hernieuwbare grondstoffen);
- beëindiging van de teruggang in en waar mogelijk herstel van *biodiversiteit*;
- ontzien van kleine boeren en vissers en traditionele producenten die leven van het verzamelen van bosproducten en dergelijke;

- bescherming van arbeidsrechten en rechtvaardige arbeidsomstandigheden.

C. **Faciliteren en subsidiëren** van een duurzame ontwikkeling

Zowel nationale als lokale overheden kunnen investeringen stimuleren in duurzame projectontwikkeling, lokale groene energieproductie, energiebesparing en verduurzaming van de regionale landbouw. Deze stimulering kan de vorm aannemen van subsidies maar ook van het verstrekken van leningen tegen een lagere rente. Daarnaast kan de overheid door beter op elkaar afgestemde procedures duurzame investeringen faciliteren.

D. **‘De vervuiler betaalt’**, ten behoeve van eerlijke concurrentie en een ‘eerlijk speelveld’

Dit zou zowel nationaal en internationaal moeten gelden, zowel voor milieuvervuiling als voor overtreding van ILO-richtlijnen en sociaaleconomische mensenrechten. Een *feed-in*-systeem voor duurzame energie, naar Duits voorbeeld, is een bescheiden begin. Ook in de landbouw en voor mobiliteit kan het principe van *‘de vervuiler betaalt’* ingevoerd worden. Regionale productieketens krijgen zo een *faire* kans.

E. **Labels, keurmerken en mobilisatie van consumentenmacht**

Bedrijven, overheden, maatschappelijke organisaties én individuele burgers/consumenten kunnen elkaar op een eerlijke en duurzame koers brengen en houden met behulp van labels en keurmerken. Met een toegankelijk systeem op basis van *input/feedback* van bedrijven, maatschappelijke organisaties en burgers/consumenten kunnen voor elke sector en productgroep de meest eerlijke en duurzame opties worden aangegeven. Zo gaat de standaard geleidelijk en kan het stelsel van keurmerken en labels vereenvoudigd worden.

Documentatie:

A Noodzaak van sturing::

- *) Lester Brown: Can We Mobilize Fast Enough? (16)
- *) Tim Jackson: Prosperity without growth? Summary (8)
- *) Platform DSE: Systeemverandering (4)
- *) Erik Assadourian: The Rise and Fall of Consumer Cultures (20)

B Over mogelijke beleidslijnen:

- *) Herman Daly: A steady state economy(10)
- *) MNP: Nederland en een duurzame wereld (24)
- *) SD Commission: Capability for Local Sustainability (5)

*) John Huige: Ontstoffen: Groeidwang en verslaving; Of Materiële krimp en ontspanning (8)

C Over belastingen:

*) Paul Metz: Fiscale mogelijkheden voor een duurzame vrije markt economie(3)

*) Jaques Cossart: Globaltaxes for Public Finances in the South (12)

Sessie 3: Welvaart en welzijn eerlijk meten

Docenten: Jan Juffermans en Bart de Boer

Strekking en onderwerpen genoemd in de FGD:

De huidige set indicatoren voor het economisch beleid, waarin het Bruto Binnenlands Product (BBP) een belangrijke plaats inneemt, geeft geen goed beeld van de situatie waarin wij leven. Zo telt het BBP bijvoorbeeld de kosten van ongelukken, rampen, andere schades en ziektes als positieve bijdrage aan de economie. Daarom is die alleen voor bepaalde economische toepassingen geschikt. Voor het goed kunnen volgen van de al dan niet duurzame en solidaire richting van de huidige ontwikkeling en de verschillen tussen de huidige en een werkelijk duurzame en solidaire ontwikkeling zijn ook andere vormen van meten nodig die mens- en natuurwaarden voorop stellen. Ook de Nederlandse planbureaus en het CBS erkennen dat, maar geven in hun Monitor Duurzaam Nederland beargumenteerd de voorkeur aan afzonderlijke indicatoren voor de verschillende aspecten van (on)duurzaamheid en (in)solidariteit, als elementen van een “dashboard”. De FGD benadrukt daarnaast de noodzaak van de toepassing van meer integrale dus meer geaggregeerde indicatoren, zoals het Duurzaam Nationaal Inkomen (DNI), de *Index of Sustainable Economic Welfare* (ISEW) en de mondiale Ecologische Voetafdruk. Zowel op internationaal en nationaal als lokaal niveau kunnen de nieuwe indicatoren dienen als instrument voor de vaststelling van (stappen naar een) duurzaam en solidair beleid waarin indicatoren voor welvaart en welzijn worden bekeken en meegewogen.

Documentatie:

A Een brede probleemstelling voor economisch meten is de volgende:

*) Joseph Stiglitz, Amartya Sen en Jean-Paul Fitoussi: Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress (14)

B Overzichten van mogelijke alternatieve indicatoren en indexen en toepassingen daarvan zijn te verder vinden in:

*) Lou Keune, Jan Juffermans en Bart de Boer (red.): Beter meten van welvaart en welzijn (70)

*) ANPED: Short survey of relevant indexes and sets of indicators concerning development towards sustainability (34)

*) Brent Bleys: Alternatieve indicatoren voor welvaart (9)

*) Lou Keune, Tuur Elzinga en Theo Ruyter: Meta Economische Verkenningen - samenvatting (4)

C Concrete voorstellen van specifieke indicatoren en indexen:

*) NEF: National Accounts of Well-being: bringing real wealth onto the balance sheet (66)

*) Roefie Hueting: Inleiding tot de theorie van het DNI, een macro-indicator voor duurzame ontwikkeling (7); voor meer uitleg over de theorie en beschrijvingen van de berekeningsmethode: www.sni-hueting.info

*) Mathis Wackernagel: The Ecological Footprint in a Resource Constrained World (4)

*) Brent Bleys: A Simplified Index of Sustainable Economic Welfare for the Netherlands, 1971-2004 (40)

*) Geurt van de Kerk: Sustainable Society Index (2)

*) Jan Juffermans: Nut & Noodzaak van de Mondiale Voetafdruk. Over de mondiale gebruiksruijnte, duurzaamheid en mensenrechten (2006)

*) Jan Juffermans: De Living Planet Index meet populaties van wilde diersoorten (2012) (6)

*) Living Planet Report 2010, uitgave WWF en het Global Footprint Network (2010)

Enkele websites:

www.voetafdruk.eu

www.footprintnetwork.org

www.waterfootprint.org

Sessie 4: Werkgelegenheid, inkomens- en investeringsbeleid

Docent: John Huige

Strekking en onderwerpen genoemd in de FGD:

Bij elk voorstel voor aanpassing van het economisch beleid komt de – terechte – vraag op wat dit betekent voor werkgelegenheid en inkomens. Wij menen te kunnen stellen dat een *Fair & Green Deal* niet zozeer tot vermindering van werkgelegenheid leidt, maar eerder tot een verschuiving en misschien zelfs verruiming ervan. Met het oog op duurzaamheid en rechtvaardigheid zullen veranderingen in het inkomens- en investeringsbeleid onvermijdelijk zijn. Bij dit alles denken we aan:

A. Transitie naar ‘materie-arme’ werkgelegenheid

Dit houdt bijvoorbeeld in:

- een verschuiving van sectoren en producten met een zware materiële component (in productie en gebruik) naar sectoren en producten met een lage materiële component, zoals zorg en cultuur; daarbij ook aandacht voor regionale economie, die minder transport vergt;
- een eerlijker en evenwichtiger verdeling van betaald werk, onbetaalde zorgtaken en beschikbare vrije tijd;
- betere positionering van noodzakelijk werk als zorg, onderwijs en dergelijke;
- arbeid en technologie die leiden tot behoud en waar mogelijk uitbreiding van de in de wereld nog aanwezige milieugebruiksruimte - zoals de ontwikkeling van schone energiebronnen- krijgen voorrang;
- in plaats van het streven naar een flexibilisering van de arbeid ten bate van hogere economische rendementen, wat dikwijls ten koste van arbeidsrechten gaat, komt het streven naar een flexibilisering van de economie. Deze zal moeten worden gericht op aanpassing aan wat de arbeidende mens en het milieu kunnen verwerken.

B. Fair & Green Investeringsbeleid

Voor een *Fair & Green Deal* is het van belang dat investeringen primair gericht worden op:

- eerlijke verdeling en reductie van emissies zoals die van broeikasgassen;
- schone energie;
- vormen van productie en consumptie die efficiënt met energie en grondstoffen omgaan en mensenrechten in acht nemen. Denk hierbij aan hergebruik en recycling, *fair trade* en regionalisering van voedselproductie en energieopwekking, bijvoorbeeld in samenwerking met Transition Towns.

Het gaat hier zowel om investeringen in landen als Nederland en België en in Europa, als investeringen in de verduurzaming van productie en consumptie in ontwikkelingslanden.

Daarnaast zijn investeringen van belang voor:

- het opvangen van de gevolgen van klimaatverandering, met name in landen en gebieden waar de zwaarste klappen vallen, dus in de ontwikkelingslanden. Het gaat daarbij om fysieke investeringen, zoals in bijvoorbeeld dijken, maar ook om sociale vangnetten voor arme en kwetsbare medeburgers.

C. Verantwoord nationaal inkomensbeleid

Bescherming van de koopkracht van de lagere inkomensgroepen in Nederland en België staat voorop. Tegelijk is het zowel met het oog op duurzaamheid als uit het oogpunt van rechtvaardigheid wenselijk naar een vlakkere inkomensverdeling te streven. Een sterk progressief belastingsysteem is daarbij een nuttig instrument.

Documentatie:

A Algemene lijnen voor een transitiebeleid zijn te vinden in:

- *) Lester Brown: Can We Mobilize Fast Enough? (16)
- *) Tim Jackson: Prosperity without growth? Summary (11)
- *) The Paul Ehrlich Equation (2)
- *) Urgenda: Urgenda visie (9)
- *) OECD: Indicators to Measure Decoupling of Environmental Pressure from Economic Growth (3)
- *) Degrowth Declaration Barcelona 2010 (1)
- *) John Huige: Ontstoffen (8)

B Wat betreft werkgelegenheid:

- *) Roefie Hueting: Enkele opmerkingen over de transitie naar duurzaamheid (3)
- *) Tim Jackson: Steps towards a sustainable economy (7)
- *) NEF: 21 Hours (36)

C Ten aanzien van investeringsbeleid:

- *) Tim Jackson: Macro-economics for sustainability (9)
- *) FNV, CNV, MHP: Sociaal en groen investeringsplan (12)

D En wat het inkomensbeleid aangaat:

- *) Tim Jackson: Flourishing – within limits (8)
- *) John Huige: Regionaal samenleven (11)

Sessie 5: Vredesbeleid en conflictbeheersing

Docenten: Greetje Witte-Rang en Jan Schaake

Strekking en onderwerpen genoemd in de F&GD:

Vredesbeleid en conflictbeheersing:

Situaties van onduurzaamheid en onrechtvaardigheid leiden voortdurend tot gewapende conflicten. Omgekeerd frustreren deze conflicten vaak beleid gericht op ontwikkeling, duurzaamheid en rechtvaardigheid. Door de hier naar voren gebrachte voorstellen worden oorzaken van veel **gewapende conflicten** weggenomen. Daarnaast is ook een actieve en creatieve inzet vereist op de terreinen van ontwapening, geweldloze conflictoplossing en regulering van de wapenhandel.

Documentatie:

A Over de relatie tussen economie en vrede:

- *) Greetje Witte-Rang: Thematisch Verslag van de Expertmeeting Economie & Vrede (8)
- *) Piet Terhal en Greetje Witte-Rang: Zonder vrede geen duurzame en solidaire economie / Zonder duurzame en solidaire economie geen vrede (9)
- *) Peter Custers: Military Keynesianism Today - An innovative Discourse (17)
- *) Hans Opschoor: Onduurzaamheid als structureel intergenerationeel geweld (8)
- *) Kees Nieuwerth: Energie: grondstof of conflictstof? (6)
- *) Anke Kooke: Jongeren aan het werk (2)

Sessie 6: Hervorming van het financiële bestel

Docent: Rens van Tilburg

Strekking en onderwerpen genoemd in de F&GD:

Een belangrijke factor in een *Fair & Green Deal* vormt de hervorming van het internationale geldstelsel. Van het huidige stelsel gaat een zelfstandige en nauwelijks beheersbare drang tot maximalisering van rendementen, financiële groei en geldschepping uit, los van overwegingen van duurzaamheid en rechtvaardigheid.

Voor hervorming van het financiële stelsel denken we aan:

A. Inbedding van geldstelsels in de reële economie

Zodanige hervorming dat alle vormen van geldcreatie, direct of indirect, onder publiek beheer worden gebracht en worden ingeperkt door de liquiditeitsbehoeften van de reële economie. Zo kan een herstel optreden van de 'oorspronkelijke' functie van geld als betaalmiddel waardoor productie en consumptie worden vergemakkelijkt. De financiële markten blijven dan dienstbaar aan de reële economieën waarbinnen zij opereren. Ook alternatieve, regionale of lokale geldstelsels verdienen aandacht.

B. Hervorming van het internationaal geldstelsel

Het internationale geldstelsel wordt herzien met als uitgangspunten duurzaamheid en solidariteit. Bijvoorbeeld:

- voor ontwikkelingslanden een uitbreiding van het systeem van speciale trekkingsrechten (SDR's²) via het IMF, uitsluitend gericht op groene en rechtvaardige ontwikkeling;
- een op het voorgaande geënte nieuwe mondiale reservevaluta. Daarmee komt een einde aan de eenzijdige en mondiale afhankelijkheid van de US dollar en van het door nationaal belang ingegeven monetaire beleid van de VS;
- op korte termijn maatregelen ter voorkoming van kapitaalvlucht vanuit het Zuiden naar het Noorden (niet alleen door belastingontwijking, maar ook in de vorm van schuldaflossingen en rentebetalingen, winstafvloeiingen en dergelijke).

C. Een Fair & Green Bankwijzer

Er kunnen systemen van beoordeling worden ontwikkeld, vergelijkbaar met de Eerlijke Bankwijzer, die klanten van banken in staat stellen hun bank te beoordelen en zo nodig te verlaten als ze niet *fair & green* opereren.

Documentatie:

A Algemene beschrijvingen van en visies op de kredietcrisis:

² Speciaal voor ontwikkelingslanden ontwikkelde mogelijkheden voor lenen van geld.

- *) Wikipedia: Lemma 'kredietcrisis' (41)
- *) Roland Menke: De werkelijke aandeelhouderswaarde (8)
- *) Rodrigo Fernandez: De tegenstrijdigheden van de huidige financiële crisis(3)

B Visies op noodzakelijke hervormingen:

- *) Sustainable Finance Lab: Main conclusions and recommendations (4)
- *) Andrew Haldane: Control rights (and wrongs) (29)
- *) Myriam Vander Stichele/Thijs Kerckhoffs: The deficits of the EU Financial reforms (4)
- *) ATTAC: The time has come: Let's shut down the financial casino (8)
- *) Jean-Marie Harribey: Markten als jakhalzen en de druiven van de gramschap (3)

C Concrete voorstellen:

SDR:

- *) Bob Goudzwaard: Nadere Toelichting bij ons voorstel Speciale Trekkingsrechten in te zetten als instrument tot schuldvermindering (2)

Global taxes:

- *) DSF Policy Briefs: Financial Transactions Tax (3)
- *) Jaques Cossart: Global Taxes for Public Finances in the South (12)
- *) Financial Transaction Tax (FTT) en Currency Transaction Tax (CTT) en andere belastingen (2)
- *) Rodney Schmidt: The Financial Transactions Tax: Feasibility of taxing OTC derivatives transactions (5)
- *) Farah Karimi: Brief aan minister De Jager (2)

Alternatieve geldsystemen:

- *) Qoin: Introductie Community Currencies (5)

Sessie 7: Bevolkingsbeleid

Docent: Ward Bosmans

Strekking en onderwerpen genoemd in de F&GD:

Bevolkingsbeleid:

Elk beleid gericht op duurzaamheid staat voortdurend onder druk van de nog steeds toenemende wereldbevolking. Daarbij moeten we wel erkennen dat de bevolking van de ontwikkelde landen door hun grote ecologische voetafdruk per hoofd van de bevolking verreweg de grootste bijdrage levert – en heeft geleverd – aan klimaatverandering en uitputting van grondstoffen. Daarom dient **bevolkingsdruk** onderwerp van beleid te zijn, maar met de volgende kanttekeningen:

- het besef dat toenemende bestaanszekerheid de belangrijkste factor is voor verlaging van de bevolkingsgroei;
- erkenning van de noodzaak van betrokkenheid en inspraak van de lokale bevolking, met name vrouwen;
- vermijden dat ‘de armen’ verantwoordelijk gemaakt worden voor de oplossing van wereldwijde problemen veroorzaakt door ‘de rijken’;
- uiterste terughoudendheid in de rijke, geïndustrialiseerde landen ten aanzien van *incentives* voor het krijgen van kinderen. Een evenwichtige leeftijdsopbouw in deze landen is van belang, maar kan deels bereikt worden door een verstandig en humaan immigratiebeleid.

Documentatie:

A Een algemene beschrijving van de bevolkingsproblematiek:

- *) Ward Bosmans: Groei Wereldbevolking (8)
- *) Quintijn Hoogenboom: Waarom bevolkingskrimp in Nederland/België/EU en in andere landen nodig is (5)
- *) Quintijn Hoogenboom: Het debat over Bevolking - historisch overzicht Nederland (1)

B Er zijn verschillende visies over een bevolkingsbeleid:

- *) Quintijn Hoogenboom: Het debat over Bevolking - historisch overzicht Nederland (1)
- *) Sarah Sexton en Kees Hudig: Klimaat en het spook van de 'overbevolking' (6)
- *) Stephan Slingerland: Bevolkingsbeleid voor het klimaat (1)
- *) Werkgroep Voetafdruk Nederland: Op weg naar mondiale duurzaamheid - Minder materiële consumptie en/of minder mensen (12)

Sessie 8: Mondiale herverdeling en internationale economie

Docent: Francine Mestrum

Strekking en onderwerpen genoemd in de FGD:

In het voorgaande komen al maatregelen aan de orde die bijdragen aan mondiale rechtvaardigheid. Desondanks is daarnaast gerichte aandacht nodig voor mondiale herverdeling van welvaart. Ondersteuning met veranderingen op het gebied van de wereldeconomie en internationale instituties is daarbij onontbeerlijk.

Dan denken wij onder andere aan:

A. Financiering van het recht op menswaardig bestaan in ontwikkelingslanden

Het recht op bestaanszekerheid is verankerd in de sociaaleconomische mensenrechten en vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Voor ruim twee miljard mensen in ontwikkelingslanden is die bestaanszekerheid echter niet gegarandeerd. Zij verdienen daarvoor financiële ondersteuning, door rijken in eigen land, maar zeker ook door rijke landen. Het gaat hier in feite om een jarenlang opgebouwde sociale en ecologische schuld, die ontstaan is door de 'omgekeerde ontwikkelingshulp'. Hierdoor verdienen rijke landen veel meer aan de arme landen, veelal via niet-duurzame handel, dan er aan hulp werd en wordt gegeven. Het gaat dan onder meer om de volgende punten die moeten bestudeerd worden:

- garantie van minimum voorwaarden voor een menswaardig bestaan: minimum inkomen, schoon drinkwater, basisgezondheidszorg, een voldoende voedselpakket, onderwijs en veiligheid en dergelijke;
- versterking van de civiele maatschappij (maatschappelijke organisaties);
- realisatie van de internationaal aanvaarde norm van 0,7 % van het inkomen van de hoge-inkomenslanden als noodzakelijke eerste stap;
- aanvullende financiering ter overbrugging van de grote achterstand in de bestaanszekerheid en opvang van de extra risico's door de klimaatverandering;
- toegang tot krediet
- mondiale herverdeling

B. Beleid rond schulden van ontwikkelingslanden

In veel gevallen zal ontwikkeling in het Zuiden alleen van de grond komen als schulden van ontwikkelingslanden grotendeels worden kwijtgescholden. Daarbij zijn de volgende voorwaarden van belang die eveneens bestudeerd moeten worden:

- kwijtschelding is alleen wenselijk als de bevolking van het begunstigde land ermee instemt;
- er is effectief beleid gericht op het voorkómen van nieuwe schulden en op de bestrijding van corruptie; er komt een gedragscode voor kredietverstrekkers en voor

grote kredietnemers (bijvoorbeeld als het gaat om de omgang met notoir corrupte regimes).

- Een audit van de schuldenlast met controle van de civil society

C. Faire en groene wereldhandel

Bij faire en groene wereldhandel en het uitfaseren van oneerlijke en schadelijke handel kan men denken aan:

- handel in fair en duurzaam geproduceerde goederen;
- versterken van ketenverantwoordelijkheid en transparantie van bedrijven op het niveau van productketens; hierbij past aandacht voor gedragscodes en uitbreiding van het informatierecht;
- daar waar mogelijk bij voorkeur handel binnen regio's;
- niet langer via handelsverdragen en andere middelen afdwingen van vrijhandel;
- tegenhouden en waar mogelijk terugdraaien van privatiseringen waar het gaat om publieke voorzieningen en *common goods*.

D. Internationale regelgeving en rechtsbescherming

Op het terrein van internationaal recht kunnen we denken aan:

- de *ILO-normen* voor arbeid en basismilieu-eisen als voorwaarden voor toelating van importen;
- extraterritoriale juridische afspraken met betrekking tot ketenverantwoordelijkheid;
- een Internationaal Gerechtshof voor vervolging van multinationals en andere bedrijven die het milieu vervuilen, een onevenredig gebruik maken van de natuurlijke hulpbronnen, en/of gebruik maken van kinderarbeid en andere vormen van uitbuiting;
- inzet van andere mechanismes voor klachten bij overtredingen van internationale regels en afspraken, waaronder regelingen van ketenaansprakelijkheid.

Documentatie:

A Pleidooien voor rechtvaardiger internationale economische verhoudingen zijn onder meer op internationale juridische overeenkomsten gebaseerd. De meest bekende zijn:

*) Verenigde Naties: Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (9)

*) United Nations: Rio Declaration on Environment and Development (4)

B Over de internationale aspecten van de problematiek van armoede en ongelijkheid:

- *) Hans Opschoor: Internationale aspecten in de nieuwe *New Deal* (9)
- *) Hans Opschoor: Globalisation, Sustainable Development and Environmental Policies in Developing Countries (34)
- *) Francine Mestrum, *Ontwikkeling en solidariteit*, EPO, 2010
- *) UNRISD, *Combating poverty and inequality*,
[http://www.unrisd.org/unrisd/website/document.nsf/\(httpAuxPages\)/92B1D5057F43149CC125779600434441?OpenDocument&panel=additional](http://www.unrisd.org/unrisd/website/document.nsf/(httpAuxPages)/92B1D5057F43149CC125779600434441?OpenDocument&panel=additional)
- *) UNDESA, *Re-thinking Poverty*,
<http://www.un.org/esa/socdev/rwss/docs/2010/fullreport.pdf>

C Voorbeelden van kritiek op en alternatieven voor het bestaande beleid van wereldhandel en ontwikkelingssamenwerking:

- *) XminY e.a. Na Cancún - Hoe nu verder? Waar zijn wij vóór? (24)
- *) Lou Keune Development Cooperation: A Hindrance for Self-Sustainable Development (13)

D Over de rol van internationale instellingen, zie:

- *) Piet Terhal: *Mondiale Instellingen* (3)

E Over voorstellen voor mondiale garantie van bestaanszekerheid:

- *) Kees Hudig: *Mondiale bestaanszekerheid – Verslag expert meeting* (10)
- *) Lou Keune: *Bestaanszekerheid en de vernieuwing van het mondiaal economisch beleid* (6)
- *) Dialika Krahe: *How a Basic Income Program Saved a Namibian Village* (10)

Sessie 9: Mogelijke veranderingsstrategieën

Docenten: Christiaan Hogenhuis en Ted van Hees

Strekking:

In de voorgaande sessies zijn de mondiale sociale en ecologische problemen beschreven en mogelijke oplossingen nagegaan. In de laatste sessie wordt gezocht naar een vertaling daarvan in te volgen strategieën voor de verwezenlijking van die oplossingen. Vrij naar Wikipedia zou je strategie kunnen omschrijven als de bepaling van en keuze uit alternatieven op hoofdlijnen. Daarbij kan het gaan om een keuze uit verschillende maatregelen, instrumenten en producten (de ‘wapens’), uit verschillende doelgroepen en samenwerkingspartners (‘doelwitten’ en ‘bondgenoten’) en verschillende routes, momenten en volgordes (waar beginnen we). “Strategische beslissingen lopen over een langere periode en vormen daarmee het centrale uitgangspunt voor deelbeslissingen die op kortere termijn genomen moeten worden. Een gangbare horizon voor strategische beslissingen in het bedrijfsleven ligt tussen de vijf en tien jaar. In sommige sectoren (bijvoorbeeld infrastructuur of energiewinning) gelden langere termijnen.” (Wikipedia) Dat laatste geldt ook voor ingrijpende maatschappelijke veranderingen, zeker als deze ook verandering van waarden vereisen. Het is de bedoeling dat de deelnemers aan de cursus in de week na sessie 7 een position paper schrijven (maximaal drie pagina’s) over de te volgen veranderingsstrategie. Deze papers vormen de basis voor sessie 8.

In de F&GD worden vele voorstellen van structurele economische veranderingen gedaan. Basis criterium daarbij is de mogelijke bijdragen van die voorstellen aan de verwerkelijking van een duurzame en solidaire samenleving. In die zin kan gedacht worden aan de te volgen economische strategie. Veranderingen vergen actoren die invloed of macht hebben en weerstanden kunnen overwinnen. Voor een goede strategie zijn daarom niet alleen heldere doelen en bruikbare instrumenten nodig, maar ook bondgenoten en duidelijkheid over de weerstanden. Daarvoor is een goede machtsanalyse nodig. Voor economische transformaties zijn ook veranderingen in de machtstructuren nodig. In die zin gaat het bij F&GD ook over de te volgen politieke strategie. Verder zijn weerstanden ook van culturele aard (waarden, levensstijlen, visies op welvaart). Economische en politieke transformaties veronderstellen daarom veranderingen in culturele zin. Daarbij kunnen bestaande waarden, normen en levensstijlen ook aanknopingspunten bieden voor economische en politieke veranderingen. Een goede maatschappelijke strategie voor economische en politieke veranderingen vergt daarom ook een culturele strategie.

Bij dit onderscheid tussen economie, politiek en cultuur stelt zich ook de vraag naar het bekende “kip of ei” probleem: moet uitgegaan worden van volgtijdigheid (bijvoorbeeld: eerst culturele veranderingen, dan politieke en vervolgens economische) of van gelijktijdigheid?

Aan de deelnemers wordt gevraagd in de *position papers* hun opvattingen en voorstellen over de te volgen strategie weer te geven. Daarbij kan gedacht worden aan de volgende elementen:

-Maatschappelijke context:

-Omschrijving van de problematieken waarvoor de strategie oplossingen moet bieden

-Typering van de bestaande machtsverhoudingen en culturele karakteristieken en de daaraan inherente belemmeringen cq stimulansen voor het ontwikkelen van de strategie

-Doelen op lange termijn (gezien de urgentie van de onderhavige problematieken wordt voorgesteld daarbij de termijn van tien jaar aan te houden).

-Intermediaire doeleinden (op de middellange termijn van bijvoorbeeld vijf jaar)

-Op korte termijn te nemen maatregelen en in te zetten middelen.

-Het voorgaande in economisch en/of politiek en/of cultureel opzicht.

-Daarbij kort aangeven welke de belangrijkste overwegingen zijn voor de gemaakte keuzes.

Documentatie:

De nu volgende teksten zijn voorbeelden van strategische overwegingen en voorstellen, en bieden inspiratie voor het schrijven van de *position papers*.

*) Christiaan Hogenhuis: Wat is er nodig voor een sociaal-culturele omslag naar solidaire duurzaamheid? (21)

*) Christiaan Hogenhuis: Resultaten van een consultatie vanuit sociaal-wetenschappelijk perspectief (10)

*) MNP: Nederland en een duurzame wereld (24)

*) SD Commission: Capability for Local Sustainability (5)

*) Peter Tom Jones en Vicky De Meyere: Transitie meervoudig bekeken (38)

*) Peter Tom Jones en Vicky De Meyere: Op weg naar duurzame consumptie (52)

*) Vereniging Basisinkomen: Basisinkomen *Goed voor de mensen* (16)

*) John Huige: Regionaal Samenleven - De economie van het casinokapitalisme voorbij (11)

*) OxfamNovib: Lobby Strategie voor een CTT en FTT (6)

Overige gegevens

Literatuur: Documentatie wordt digitaal ter beschikking gesteld

Dag en tijd: Op vrijdagen van 14.45-17.00 uur

Plaats: Hogeschool Windesheim, Zwolle (zaal wordt later bekend gemaakt)

Cursusdata: 13, 20 en 27 januari; 3, 10, 17 en 14 februari; 2 en 23 maart 2012

Prijs: Particulieren €175, bedrijven/instellingen €350, (overleg is mogelijk)

Werkvorm: Werkcolleges

Docenten:

Ir. Bart de Boer, regeltechnisch ingenieur en milieueconoom, Stichting Duurzaam Nationaal Inkomen, lid Platform DSE

Ward Bosmans, medewerker van denktank Terra Reversa in België

Drs Ted van Hees, politicoloog, beleidsadviseur Oxfam Novib financiële sector (FTT, belastingen, G20), coördinator programma budget monitoring, projectleider internationalisering Eerlijke Bankwijzer, lid Oxfam International Global Economic Crisis Team, lid Platform DSE

Drs Christiaan Hogenhuis, natuurkundige en sociaal filosoof, onderzoeker mondiale duurzame ontwikkeling Stichting Oikos, lid van het Platform DSE.

Drs John Huige, sociaal-econoom, interim manager en adviseur op het terrein van stad-landrelaties en duurzaamheid, lid Platform DSE

Jan Juffermans, tot mei 2010 beleidsmedewerker mondiale duurzaamheid bij stichting De Kleine Aarde in Boxtel, en gespecialiseerd in de Mondiale Voetafdruk. Tevens lid van het Platform DSE.

Dr Paul Metz, chemicus en econoom, adviseur voor duurzame strategie en ecologische economie voor vooral bedrijven. Lid van Platform DSE.

Dr Francine Mestrum, doctor in de sociale wetenschappen, lector aan de Université Libre de Bruxelles

Jan Schaake, algemeen secretaris van Kerk en Vrede

Drs Rens van Tilburg, econoom en senior onderzoeker bij SOMO, Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen

Dr. Greetje Witte-Rang, theologe en binnen Platform DSE vertegenwoordiger van een aantal vredesorganisaties.

Bijlage: Overige documentatie

De nu volgende documenten worden aanbevolen als extra leesstof en geven nadere uitwerkingen van of aanvullingen op eerder genoemde documenten.

A Over nieuwe economie:

- *) David Korten: Naar een economie van echte welvaart (6)
- *) Hans Van Heijningen en Lou Keune: *Between Dream and Reality - Outlines for an Alternative Economy* (11)
- *) Willem Hoogendijk: Crisis als kans (6)
- *) Willem Hoogendijk: Proeve van een apologie (4)
- *) John Huige: Met een blinde vlek kun je niet ver kijken – Commentaar n.a.v. Tony Judt's boek: *III fares the land* (8)
- *) Thera van Osch: De zorgeconomie (33)
- *) Leida Rijnhout: Ecologische economie (6)
- *) Jo Versteijnen: Aangaande een discussie over postkapitalistische alternatieven (10)

B Overige documenten

- *) DNB: In het spoor van de crisis (175)
- *) DSD: Premises for a New Economy: An Agenda for Rio + 20 (8)
- *) Bob Goudzwaard: Crisistijd. Naar een andere waardering van markt en overheid (6)
- *) Bob Goudzwaard: Leren van ongerijmdheden (6)
- *) Jonathan Harris: *Ecological Macroeconomics: Consumption, Investment, and Climate Change* (22)
- *) Lou Keune: The myth of development aid (11)
- *) Lou Keune: Urgentie, economisch beleid en economie (6)
- *) Hans Opschoor: Sustainability: A Robust Bridge over Intertemporal Societal Divides? (18)
- *) Nicolas Stern: *The Economics of Climate Change* (27)
- *) Herman Wijffels: Vooral geen kolencentrales (1)
- *) Stephan Schulmeister: Bank levy versus transactions tax (7)